

УДК 821.162.1=161.2-1.02(092)''18''Т.Падура.07

ТОМАШ ПАДУРА: ВІДОМИЙ І НЕВІДОМИЙ

Луїза КАРАБАН

*Інститут регіональної культури і літературних досліджень
ім. Францішка Карпінського
вул. Торгова 7/6, Седльце, 08-110 (Польща)
e-mail: luizko@tlen.pl*

У статті висвітлюються основні проблеми, пов'язані з дослідженням життя та творчості польсько-українського романтичного поета Томаша Падури (1801–1871). Значна увага приділена питанню популярності цього автора в епоху романтизму, оскільки його твори були відомі широкому колу реципієнтів ще до їх першого видання. Акцентується на тому, що тексти Т.Падури викликали протилежні оцінки тогочасної критики.

Ключові слова: Томаш Падура, романтизм, польсько-українська поетична школа, польсько-українська література, літературна критика.

Томаш Падура народився у 1801 р. в с. Іллінцях на Вінниччині. Період найбільшого творчого злету припадає на 20–30-ті роки XIX ст. Цьому польсько-українському поету приписують авторство популярної сьогодні як в Польщі, так і в Україні пісні “Гей, соколи”.

Перша критична згадка про творчість поета з'явилася у 1835 р. у “*Naukowym Pamiętniku Nauk i Umiejętności*”,¹ причому задовго до першого видання творів Падури. Про 34-річного Томаша написав тоді на рік молодший від нього Северин Гощинський – його друг з дитячих років, проведених в Іллінцях. Описуючи нову епоху романтизму у польській поезії, він розмірковував над суттю поезії загалом. С.Гощинський застерігав, що, попри постійні роздуми над історією людського племені, над історією у всій її протяжності – і в тій давній, і в майбутній, *вічно розгадувана поезія* не буде зрозумілою до кінця.² На його думку, вона – “найперша нянька і учителька народів, мудрість натхнення, філософія філософій, що супроводжує простими, як природа, піснями буття людини, від світанку її життя у колысці аж до заколисування смертю у гробі”³. Наголошуючи на значенні поезії, С.Гощинський називав її також “духовним відбитком [залишеним] на тимчасових предметах”, який, прикрашаючи ці предмети, вказує на те, що без нього вони нічого не були б варті. Поезія для поета утотожнюється з найчистішою любов'ю і мовою віри, з невидимим духом, що пророкує найвище божество. Однак у цьому і криються протиріччя: будучи якнайреальнішою істиною, вона огорнута таємничістю і чарівністю божественного начала.

¹ *Goszczyński Seweryn. Nowa epoka poezji polskiej // Pamiętnik Nauk i Umiejętności. Warszawa, 1835. T.1. Z.1. S.9–26.*

² *Ibid. S.13.*

³ *Ibid.*

Натхнення С.Гощинський тлумачить як силу – силу, яку поет вміє почерпнути лише з навколишньої природи й лише опісля візуалізувати її⁴. Джерелом цієї сили, як згодом виявиться, може бути також народ і люди. Поетів, які черпають натхнення з природи і народу, С.Гощинський називає зірками на захмареному перед нічною бурею небі. Аби їх розгледіти, необхідно, щоб небо захотіло прояснитися, а на це потрібен час. Так чи інакше, вже тоді таку зірку з-поміж усіх інших, які злилися в Чумацькому шляху, С.Гощинський розпізнав у Падурі. Про це він писав так: “Однією з таких зірок у вчорашньому минулому був Томаш Падура. Він належить до поетів, що оспівували Україну, і не поступається жодному з них своїм історичним талантом, вмінням вловлювати її найтонші риси, передаючи їх з більшою чарівністю завдяки тому, що писав малокозацькою мовою. Відомо, що цілу збірку подібної поезії митець мав виголосити у Петербурзі. Не відомо, чому цього не зробив; не відомо також, що з ним сталося. Серед них мала бути поема непересічної краси “Кудак” (“*Kudak*”), написана польською мовою. Але нам достатньо відомих пісень цього справді натхненного поета, щоб відверто нарікати на сумну долю, яка так рано забрала його від нас. Це пісні, живцем вийняті з людського серця, про які можна сказати, що вони століттями омріялися українцями; там така істина, таке правдиве зображення народу, можливо, одного з найпоетичніших у світі, а ще й така поезія”⁵.

С.Гощинський додав також, що, “на щастя сучасників і на гордість майбутнього, можемо сказати, що таких, як Падура, маємо бідше”⁶. Він не виокремлював більше імен зірок, ані їхніх сузір'їв. Назвав лише Падуру. І це тоді, коли про нього вже не говорили; коли одні вважали, що після поразки листопадового повстання під українським містечком Дашів Томаш закінчив життя самогубством. Водночас інші сумнівалися, чи взагалі коли-небудь існував якийсь Падура, припускаючи, що це вигадана, міфічна постать. Можливо, називаючи прізвище поета, С.Гощинський, який разом із Падурою прислужувався під час Богослужіння в іллінівському костелі, хотів засвідчити його фактичне існування?

У 1837 р. у Вільносі з'явився третій том “Літератури і критики” (“*Literatura i krytyka*”) Михайла Грабовського. Стосовно української школи польського романтизму М.Грабовський висловлював точку зору, що її репрезентували лише три представники, а саме: Антоній Мальчевський, Северин Гощинський і Юзеф Богдан Залеський. Перший мав “присвоїти собі” меланхолію українського часопростору, другий – його дикість і кривавість, третій – барвисту історію місцевої шляхти.⁷ Принагідно М.Грабовський згадував також Александра Грозу і “якогось пана “Е.І.”, щоб, зрештою, визнати, що всі знають пісні Томаша Падури і що справді, деякі з них “дуже красиві”⁸. М.Грабовський, очевидно, особисто чув захоплення Богдана Залеського одним із творів Падури, а саме “Козаком”. М.Грабовський не пам'ятав назви, знав лише, що твір починався словами “Закотився місяць в хмарі...”. М.Грабовський вважав цікавим переклад Падури прощальної пісні Чайльд Гарольда з поеми Джорджа Байрона. Він вважав також, що Падура мав амбіції стати “Чатертоном” – англійським поетом, який жив у 1752–1870 рр. і начебто записав та опублікував середньовічні англійські балади. На думку М.Грабовського, це було “обманом англійської громадськості псевдо-

⁴ *Goszczyński Seweryn*. Nowa epoka poezji polskiej. S.14.

⁵ *Ibid.* S.14.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Grabowski Michał*. Literatura i krytyka. T.3. Wilno, 1837. S.115.

⁸ *Ibid.* S.116.

стародавньою поезією”⁹. Тим чином, М. Грабовський піддав сумніву достовірність змісту твору Падури “Українки”. Як виправдання для творчості Падури: українська поезія має багато спільного з образністю поезії, написаної в оссіанському стилі, оскільки сам Оссіан також вигаданий співець. Поєднує творчість Падури з оссіанською поезією обмежена кількість понять, постійний і одноманітний смуток, можливість перетворення її на нескінченну кількість (кожного разу затяжних, затуманених і сонних) варіантів, завдяки чому “навіть поміркований талант може на тривалий час зайняти якщо не увагу, то слух переливами звуків, подібними до звуків гармоніки”¹⁰.

У 1842 р. у Львові вийшла друком збірка “Співи Томаша Падури”. У передмові до неї Кастан Яблонський писав: “Співи Томаша Падури одними високо цінуються, багатьма читаються з приємністю і загалом віддавна вважаються одним зібранням, яке я видаю для громадськості у такій кількості, яку мені вдалося зібрати з різних відомих мені джерел, і сподіваюся, що вони будуть позитивно сприйняті”¹¹. Такими джерелами стали часописи, в яких поезії Падури по-одинокі час від часу друкувалися з 1829 р., коли в “Dzienniku Warszawskim”, з’явився твір “Золотая Борода”¹².

Перше видання творів Падури спричинило появу низки статей у літературних часописах. У дискусії на тему творчості Падури висловився Томаш Євеський у статті “Критика Співів Томаша Падури”, опублікованій у часописі “Jutrzenka” (1843, № 3). Саме у той час і в Польщі, і на еміграції почала загострюватися критика творчості поета Юзефа Богдана Залеського і всієї української романтичної школи. “Чужі квіти, хоча зовнішньо подібні на рідні, не приймуться на вільному ґрунті України, можливо, лише в теплих панських дворах”, – писав Михайло Чайковський (1804–1886) у 1842 році в рецензії “Pieni” у часописі “Jutrzenka”¹³. Можливо, тому критик “Jutrzenki”, звинувачував Падуру, як і Залеського, в ідеалізації польсько-української минувшини¹⁴.

На думку Мечислава Інґлота, у рецепції творчості Томаша Падури в 40-х роках XIX ст. критика звернула увагу на своєрідний парадокс. Звичайно ж, широким колом читачів Падура сприймався передовсім як “український лірик” і “місцевий письменник”, водночас він був бажаним гостем у дворах волинських магнатів, що на думку критиків, суперечило фольклорному і народному стилю його поезії¹⁵. При цьому були й такі, які стверджували, що Падура “у національних співах руською мовою єдиний і не-

⁹ Grabowski Michał. Literatura i krytyka. S.117.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Jabłoński Kajetan. Przedmowa // Jabłoński Kajetan. Pienia Tomasza Padurzy. Lwów. 1842. S.4.

¹² Крім думи на честь рудобородого Вацлава Жевуського, до “Pieni” увійшли такі твори українською мовою, як “Kiszowuj” (першодрук “Pamiętnik Naukowy”, 1887, t. 2, z. 3), “Niżowiec” (першодрук там само), “Zaporożec” (“Znicz” 1836 nr 10), “Kniaź Roman Sanguszko” (першодрук “Rozmaitości”, 1832? nr. 48), “Ruchawka kozacka i Pieśń Widortowa” (“Rozmaitości”, 1832, nr. 48), а також написані польською мовою: “Grób” (першодрук “Rozmaitości”, 1836, nr. 26, перевидання в “Pamiętnik Naukowy”, 1837, t. 2 z. 3 і “Tygodnik Petersburski”, 1838, nr. 14), “Wyjętek ze wspomnień T. P.” (першодрук в “Tygodnik Petersburski”, 1837, nr. 15), переклади творів Адама Міцкевича українською мовою “Do Niemna” (першодрук “Gazeta Codzienna”, 1836, nr. 1496, перевидання в “Rozmaitości”, 1836, nr. 27 та в “Pamiętnik Naukowy”, 1837, t. 2, z. 3), “Proszczanie Czajdl Harolda” (першодрук “Pamiętnik Naukowy”, t. 2, z. 3), “Pani Twardowska”, а також пісні Селіма Резуляда, які Падура переклав польською мовою “Do Emira Tag-el Facher Abd-el Niszan”, “Do Shanar Doliny” або “Do wiosny na Dolinie Shanar” (першодрук “Pamiętnik Naukowy”, 1837, t. 2, z. 3). У збірці також є твір Томаша Олізаровського, написаний на честь Томаша Падури під назвою “Śpiew Kozaka”.

¹³ Цит. за: Ingłot Mieczysław. Tomasz Padurra / Ateny Juliusza Słowackiego [Red. Stanisław Makowski.] Warszawa 2004. S.264.

¹⁴ Jewecki Tomasz. Krytyka Pienia T.Padurzy. // Jutrzenka. (Krakow, 1843). Nr 3. Див. також: Mieczysław Ingłot. Tomasz Padurra / Ateny Juliusza Słowackiego [Red. Stanisław Makowski]. Warszawa, 2004. S.264.

¹⁵ Ibid. S.265.

зрівняний. Їх полубили, вони ставали шоразу популярнішими серед мешканців усіх класів України, Поділля, Волині, поширюючись далі; з підібраним акомпануванням фортепіано, а особливо гітари, вони замінювали пісні про Владику і Гриця”¹⁶. У своїх міркуваннях М.Інґлот, зокрема, спирається на думку Францішка Равіти-Гавронського, який назвав поезію Т.Падури і Б.Залеського поезією “панською”, а не народною¹⁷.

У 1844 р. у Варшаві видана збірка поезії Падури “Українки з нотами” (“Ukrainki z nutą”), яку поет присвятив Романові з Кошири на пам’ять “наших молодих літ”. До збірки увійшли “Козак” (“Kozak”), “Кошовий” (“Kiszowyj”), “Головоріз” (“Nożowiec”), “Лісовчик” (“Lisowczyk”), “Січовий” (“Siczowyj”), “Чайка” (“Czajka”), “Остафій Дашкевич” (“Ostafij Daszkiewicz”), “Гостиня в Івоні” (“Hostynia u Iwoni”), “Весляри” (“Weślary”), “Шляхами Чайльда Гарольда по Слов’янщині” (“Z puti Czajld Harolda po Słowiańszczyźnie”), “Гандзя з Самари” (“Handzia z Samary”), “Козацька пісня” (“Piśńie kozacka”) і “Роман з Кошири” (“Roman z Koszygu”). У рецензії на збірку зазначено: “До кожної з цих пісень подано музику, написану самим автором, до однієї ж музику написав відомий Кароль Ліпінський. Поруч з оригіналом на другому боці розташований дослівний польський переклад, здійснений самим автором, а наприкінці усієї книжки багаті і цікаві історичні описи, подані найчастіше з раніше невідомих рукописів, які представляють деякі події, що відбулися в Україні, в дещо іншому світлі, ніж деінде можна побачити. Падура захоплений воєнним козацьким минулим: у ньому живе, ним дихає і часто з його коротких урізаних слів перед очима промайне зморщене лице якогось Дашкевича чи Сверчовського. З-поміж усіх письменників, які намагалися писати поезію українським діалектом, Падура єдиний, який може називатися поетом без образливого підтексту. Те, чим він перевершує всіх, є естетичне оформлення і певне відчуття святості у стосунку до минулого життя предків. При такій невеликій кількості поезії, написаної для співу, ця книжка стане дуже бажаною для прихильників народних мелодій, а своїм розкішним і дуже елегантним зовнішнім виглядом може оздобити столики і фортепіано музичних пань”¹⁸.

Найімовініше, у 1843 чи 1844 рр. своєрідній критиці піддав творчість Падури Юліуш Словацький – саме тоді пророк з-над Ікви написав у Парижі “Фантазі” (“Fantazy”), де є такий фрагмент:

Anna niech pasie
Kozy na skałach [...]
Powiedz Dubynie, niech stanie za dworem
I pieśń Padurzy zaśpiewa!...¹⁹

¹⁶ Ingłot Mieczysław. Tomasz Padurra. Warszawa, 2004. S.265.

¹⁷ Див.: Равіта-Гавронський Франтишек. Фома Падура. Критический очерк // Киевская старина. 1880. Т.ХХVI. S.735; Mieczysław Ingłot. Tomasz Padurra, bard literackiej mody (o poetyckiej karierze Tymka Padurzy) // Przegląd Humanistyczny. 1984. Nr.2. S.42. Подібно вважає Р.Кирчів в розвідці “Український фольклор у польській літературі” (Київ, 1971): “Як і Залеський, Падура намагався показати польсько-козацькі взаємини у найяснішому світлі, з пієтетом розказує про перемоги запорожців у битвах з турками і татарами, про їх рицарський дух, який, крім шаблі, не знав інших богів, закликає внуків і правнуків славного Запоріжжя долучитися до славної традиції і виступити разом з польськими братами проти царського режиму” (там само. С.186, цит. за Ingłot M.: Tomasz Padurra, bard literackiej mody (o poetyckiej karierze Tymka Padurzy). S.42.

¹⁸ Ukrainki z nutą Tomasz Padurzy (Warszawa, 1844). Dziennik Mód Paryskich. Lwów, 1844. 24 sierpnia. S.143.

¹⁹ Słowacki Juliusz. Fantazy. Opr. Mieczysław Ingłot. BN I-105. Wrocław, 1976. S.12.

Графиня, яка висловлює свою позицію, інсценізує пасторальну ідилію – вона впевнена, що таким чином своєю обізнаністю в моді справить враження на гостя. Того, що з неї глузуватимуть, не припускає ані на мить, однак читач розуміє, що Ю.Словацький, поєднуючи буколічний образ з модою на україноманію, хотів би, щоб така цілісність була сприйнята як свого роду... кітч²⁰. Використання в такому контексті прізвища Падури – поета, пісні якого цінує графиня – дає підстави для висновку про поміркований ентузіазм Ю.Словацького з приводу таланту “українського пророка”. Ба більше: народжений у Кременці поет проявляв сильні почуття до України, яка зачаровувала його не тільки як батьківщина, тугу за якою він відверто описував у листах до матері, а й як топос, який він часто використовував у поетичних творах. Як стверджує М.Інґлот у статті “Томаш Падура – бард літературної моди”, причиною салонної популярності дум автора “Лірника” (“Lirnik”) було їх сентиментальне походження²¹, на них реагували “чутливі серця” тогочасних реципієнтів. Іншими словами, вони мали б бути чимось на зразок комерційної творчості для широкої громадськості у відповідь на її актуальні потреби.

Сентиментальний характер творів Падури критикував також Т.Євєцький – автор статті “Декілька слів про українську поезію на тему “Українок” пана Падури”: “Пісні нібито любовного змісту вдалися значно краще, принаймні, щодо мови. У них більше щасливих зворотів, більше думок і навіть більше наближень до української поезії, хоча введення у любовні пісні метелика, троянди, квітучої природи, витончених і вишуканих почуттів не є з царини народної поезії. Українці часто говорять про квіти, але це рута, барвінок та інші польові квіти, а не троянда, яка росте тільки у панських садах. Вони не ловлять метеликів, бо не мають на те часу, а мух знають тільки як надокучливих комах, і ніколи не використовують у поезії”²².

Ще чіткіше своє критичне ставлення до поезії Падури висловив Тарас Шевченко. Коментуючи його твір “Запорозька пісня” (“Pieśń zaporożska”), він написав у своєму щоденнику: “Створення цієї вельми немудрої пісні приписують самому Кармелюкові. Це образа славетного рицаря. Це твір мізерного Падури”²³. Коментатор Шевченкового щоденника пояснив, що поет назвав автора “Козака” мізерним, тому що той “не знав добре української мови і у своїх стилізаціях не передав правдивого духу народної пісні”²⁴.

Зауваження щодо мови Падури висловлював також польський критик Зенон Фіш – у своїй статті, підписаній псевдонімом “Тадеуш Падалица”, він засудив “темні і заплутані образи”, “допущення великої кількості помилок, які суперечать природі мови” і “хаос”²⁵. На думку автора публікації, ані словотвір, ані створення Падурою нової граматичної структури не можуть бути пояснені *licencia poetica*, оскільки “від втілення нового виразу мова взагалі не страждає; естетичне відчуття смаку та істини прийме або відкине, але не варто руйнувати природну структуру мови, поєднувати між собою слова, зв'язок між якими неможливий, і створювати вибірккову мішанину”²⁶. Критик протиставив поетові справжніх малоросійських митців, за творчістю

²⁰ Попів: *Inglot M.* Tomasz Padurra. S.265.

²¹ *Inglot Mieczysław.* Tomasz Padurra – bard literackiej mody (o poetyckiej karierze Tymka Padurry) // “Przegląd Humanistyczny”. 1984. Nr.2. S.43.

²² Jewecki Teodor. Kilka słów o ukraińskiej poezji z powodu “Ukrainek” pana Padurry // Tygodnik Petersburski. (Petersburg) 1845. Nr.5. S.22.

²³ Шевченко Т. Щоденник // Повне зібрання творів. Київ, 2001. Т.5. S.244.

²⁴ Цит. за *Inglot M.*: S.52

²⁵ Див. *Padalica Tadeusz* (Zenon Fis). O poezjach Tomasza Padurry (Do Antoniego Nowosielskiego) // Dziennik Warszawski. 1854. Nr. 292–294. S.4.

²⁶ *Ibid.*

яких можна вивчати українську мову, бо вони знають її і поважають. “З творів Падури не винесеш цієї користі, а зіткнешся з уперше почутими словами, які заплутують гармонію вірша серед найкрасивіших думок”²⁷. З.Фіш не хотів бути голосливим, тому цитував хаотичні, незрозумілі строфи і поодинокі “збочення” слів. “Бачимо тут та кож, що козаччина Падури виглядає зовсім інакше в його піснях, ніж у народних, що більше наближається до ідеалу, про який мріяв також Залеський”²⁸. Рецензент застерігав не використовувати як зразок стилістично-мовний казус Падури, однак в останньому реченні своєї статті все ж визнав, що Падура може бути учителем у відчутті і захопленні “колеритом і життям” для корінних українських поетів.

Попри критичні оцінки, мова Падури мала також своїх прихильників. Наприклад, автор “Декількох слів на тему вище поданої статті Й.Свецького в часописі “Jutrzenka” стверджує, що поет пише не українською мовою, а лише одним з її діалектів, відкритим для нових слів і синтаксису, оскільки все ще не сформований, та існує здебільшого у розмовних словах, а не писаних”²⁹.

На думку сучасного дослідника М.Інглота, Падура через “Пісні Оссіана” став “геніальним містифікатором, який відіграв свою роль в апробованій мові та стилі, схвалених літературною модою”³⁰. Варто підкреслити, опираючись на думку М.Інглота, що наш герой став у цьому плані справжнім піонером у царині рідної поезії, а також поетом, піднесеним на вершину тогочасного Парнасу, як міфічний бард³¹.

“Падура довго вважався у нас міфом і фікцією”³² – писав у 1866 р. Вінцент Поль, маючи, вочевидь, на увазі час, коли твори поета поширювалися в рукописах чи усних переказах. Попри це, “Падура належить до найрідкісніших явищ поетичного світу, я б сказав, на земній кулі, бо він письменник іншого духу, письменник іншої мови. Лише після Падури міг прийти Залеський та інші: до Падури це було неможливо; і колись, якщо сягнемо по історичні думи з усього нашого краю, коли поезія остаточно досягне тієї висоти і стане невід’ємною від музики, невід’ємною від життя, тоді ми озирнемося на Падуру, і не тільки ми, а всі у цілій Слов’янщині, бо його пісні прості, а думи мають таке ж значення для нашої літератури, як поезія Гесіода для літератури грецької”³³.

У 1886 р. побачила світ збірка віршів найвідоміших зарубіжних поетів, до якої поряд з творами Й-Ф.Шіллера, Й-В.Гете, Г.Гейне, О.Пушкіна чи М.Лермонтова, ввійшло і дванадцять дум Томаша Падури³⁴. І спогади, вміщені у “Літературній каві” (“Kawa literacka”) Казимира Вуйчицького, і твори Падури, вміщені в антології разом із найвизначнішими іменами “іноземного Парнасу”, можуть стати своєрідною посмертною даниною поетові, майже забута творчість якого ще не раз викликати емоції у читачів. Саме так напише про “великого українського пророка” у “Клосах” (“Kłosach”) кореспондент з Риму [найправдоподібніше, К.Вуйчицький] з нагоди завершення в Італії роботи над надгробком поета видатним скульптором Віктором Бродським 1876 р.³⁵ З цієї нагоди було не тільки описано витвір В.Бродського, а й згадано

²⁷ *Padalica Tadeusz* (Zenon Fisz). O poezjach Tomasza Padurry (Do Antoniego Nowosielskiego). . S.4.

²⁸ Ibid.

²⁹ Słów kilka z powodu artykułu pana Jęweckiego w Jutrzence // Rok. 1844. T.11

³⁰ *Inglot Mięczysław*: Bard literackiej mody (o poetyckiej karierze Tomasza Padurry) // Przegląd Humanistyczny. T.28. Nr.2. (221)/1984. S.47.

³¹ Ibid.

³² *Pol Wincenty*: Pamiętnik do literatury polskiej XIX wieku. Lwów, 1866. S.344.

³³ Ibid.

³⁴ Z obcego Parnasu. Warszawa. 1866.

³⁵ Listy włoskie przez W.K. , Rzym, w czerwcu 1876 r. // Kłosy (Warszawa) 29 lipca, 10 sierpnia 1876 r. №580. T.XXIII. S.91–92.

твори Т.Падури, а також полеміку з описом останніх днів життя у цілковитому спустошенні, вміщену в “Правдивому життєписі Томаша Падури” (“Prawdziwym życiorysie Tomasza Padury”). У “Клосах” читаємо: “Наш шляхетний скульптор не хотів прийняти жодної винагороди за виконання цього пам'ятника, мовляв, він щасливий від того, що може віддячитися цією останньою послугою Томашу Падури за його пісні і думи, які оживляли його молодість. Що ж, у нас зазвичай померлим допомагають ладаном, живі ж мужі, за яких, як і за Падуру, будь-яка нація слушно почувалася б гордою, зазвичай, залишаються усіма забутими, покинутим на милість кількох друзів, без яких закінчили б життя так, як Камоенс у лікарні чи як Тассо – у монастирській келії, де їх милосердно прийняли. Коли у Франції помирає пані Санд, маючи сто тисяч франків річного доходу, заробленого пером, а помираючий геній В.Гюго у літньому віці бере таку ж і більшу винагороду за кожен свій новий твір, великий поет Томаш Падура помирає забутим у віддаленому куточку Поділля, а без шляхетного п. Мар'яна Васютинського і Віктора Бродського навіть сліду не залишилося б від його могили”³⁶.

У 1889 р. Фр.Равіта-Гавронський присвятив Томашові Падури “Критичний нарис”, в якому зачислив поета до грона тих, які зазнали великої слави за життя, а після смерті популярність їх відразу згасла³⁷. На думку Фр.Равіта, такою славою Падура завдячує не стільки талантові, не так критиці його сучасників, не так, зрештою, і своїм творам, стільки тому, що був в оточенні еміра Вацлава Жевуського³⁸. Тут слід наголосити, що Вацлав Жевуцький (відомий також як Жевуха або Золота Борода) був дуже колоритною особистістю, котра задовго до Падури служила натхненням А.Міцкевичу (йому присвячений вірш “Фарис” (“Farys”), Ю.Словацькому, Будзинському, Подлевському, Комарницькому та Норвіду. Захоплення арабськими кіньми та пригодами в орієнтальних декораціях на певний час вигнали Золоту Бороду з цивілізованої Європи на Схід. Повернувшись на Україну, він став приятелем й меценатом Томаша Падури. На думку Фр. Равіти, Жевуцький особливо цінував Падуру, тому вважав за свій обов'язок пролити світло на його творчість. До того ж Жевуцький обожнював стилізацію. Сам Падура мав небагато спільного з автентичною народною поезією Дикого Поля. Як придворний поет еміра, він не міг розвиватися, оживляти творчість справжніми й вищими ідеями, тому вона, на думку Фр. Равіти, мала залишатися поверховою, неглибокою, тоді як інші романтики наповнювали свої твори справжнім духом поезії. Прикро звучить його закид, адресований не тільки Томашу Падури, а й Юзефу Богдану Залеському та їхнім польським читачам, нібито вони витягнули “побитого трупа” козака, одягнули, як ляльку, у широкі блакитні шаровари і намагалися його оживити – щоб викликати захоплення польської публіки. Характеризуючи публіку, яка юрбилася при дворі еміра Жевуського, Фр.Равіта був безжалісним: написав паспівжовий фрагмент, у якому видно лінивих, веселих гуляк, яким співає Падура:

Не бійтися, лядські діти	[Nie bijcie się polskie dzieci
Пити вино у стола –	Pijcie wino przy stole
Тепер можна вам сидіти	Teraz możecie posiedzieć
Як під крилом ангела!	Jak pod skrzydłem anioła]

Фр.Равіта звертає увагу на поняття “тепер” (*teraz*), підкреслюючи, що у піснях Т.Падури змінено справжню історію польсько-українських стосунків, а з великої ле-

³⁶ Listy włoskie przez W.K. , Rzym, w czerwcu 1876. S.91–92.

³⁷ Равіта-Гавронський Франтишек. Фома Падура. С.727.

³⁸ Там само. С.737.

генди зроблено задумливу пісню для котлети³⁹. Одночасно критик називає його мрійником, гідно оцінює його дослідження з історії України, визнає його гуманістом з проявами таланту і справжнього натхнення⁴⁰. Попри це, в усій його творчості критик вбачає фальш, оскільки у піснях і поведінці Т.Падури прочитує головні докази того, що він не став українським поетом, бо не зумів достовірно передати дух пісні українського народу⁴¹.

Ще у ХІХ ст. Юзеф Антоній Ролле написав дослідження, присвячене емірові Жевуському, в якому не міг оминати такого вірного друга графа, яким був його придворний лірик. Автор, лікар-психіатр за професією, а за покликанням – історик-аматор, представив Т.Падуру як доволі трагічну постать: “Тимко Падура, який наскрізь перейнявся давньою величчю козаччини, довгі сорок років [з 1831 року, коли вщух розголос про Вацлава Жевуського. – прим. Л.К.] страждав на цій землі. Під час походу Еміра на Дашів він дістався за Дніпро, щоб пожинати плоди посіяної там пропаганди; на шляху до одного з українських містечок його затримали, посадили під замок на цілий рік; це ув'язнення вберегло його від розчарування, бо ті його колись щирі слухачі приєднувалися до козацьких полків для того, щоб йти на Віслу, але з метою придушення знахабнених побратимів. Бідний поет так і залишився безнадійним мрійником до самої смерті, страждав від бідності, іноді люди жартували з його марень, а він вірив. Під впливом такої віри видав свої “Співи” у Львові 1842 року, а через два роки опублікував “Українки” у Глюксберга у Варшаві; останні гроші з калити віддав за друк дуже дорогої і гарно оздобленої книжки; був гордим, не хотів прийняти допомоги від одного з найбагатших, щиро люблячих його сусідів. І ці “Українки” спіткала гірка доля, ніхто їх не читав, хоча за зниженою ціною розкидали їх по світі. Книжки також мають іноді злу долю. Потім замовк – можливо, через жакливу ситуацію, через кривавий протест української бідноти, під час останніх потрясінь його серце замерло від болю, бо так важко відмовитися від мрій, виплеканих понад півстоліття. І забули про Тимка, а звістка про його смерть у 1871 році навіть викликала подив серед місцевих жителів, які думали, що він уже давно помер”⁴².

Відгуки про творчість українського лірика не змовкли і на початку ХХ ст. У журналі “Ziemia” знайдено про нього дві статті – за 1912 і 1926 рр. У першій з них – “З пограниччя Дикого Поля, декілька вражень, декілька спогадів” (“Z pogranicza Dzikich Pól, kilka wrażeń, kilka wspomnień”) – міститься критика ідеалізації польсько-українського минулого поетом: “Томаш Падура, який був тут (Чигирин з його надзвичайно кривавим минулим, де “немає і п'яді землі, не просякнутої татарською, турецькою, московською, козацькою і польською кров'ю”) у 1828 році міг бачити лише жалюгідне, убоге селище, без слідів колишньої величі, але у своїй уяві бачив блискуче польське минуле, з часів слави і перемог. Мріяв про польсько-козацьку дружбу, лицарські битви з татарами, лицарську велич [...]. Окрім лицарських ідеалів, Падура не хотів бачити кривавого минулого”⁴³. У наступній статті, написаній Міхалом Роллом у

³⁹ *Равита-Гавронський Францішек*. Фома Падура. С.741.

⁴⁰ Там само. С.751.

⁴¹ Там само.

⁴² *Rolle Józef Antoni*. Emir Rzewuski // [інтернет ресурс] Polska Biblioteka Internetowa: http://www.pbi.edu.pl/book_reader.php?p=5820&s=1 [станом на: 12.05.2013]. С.76–77.

⁴³ *Rawita Gawroński Franciszek*. Z pogranicza Dzikich Pól (kilka wrażeń, kilka wspomnień) // *Ziemia*. 1912. R.3. Nr.13. S.202–208.

1926 р. про випускників кременецького колегіуму, з'являється прізвище Падури як випускника колегіуму⁴⁴.

У 1925 р. В. Гнатюк видав у Львові першу монографію про Томаша Падуру. Наступна розвідка Б.Радовського "Тимко Падура: спроба роздеградування і реабілітації" побачила світ у Львові у 2012 р. Польською мовою про поета з'явилися лише поодинокі статті. Їхні автори проявляють чудову обізнаність з джерельними текстами Т.Падури, однак від окреслення місця поета на Парнасі романтичних творців утримуються. Найбільше і найсміливіше на тему Т.Падури висловлюються Мечислав Інґлот і Віктор Гомулицький. На їхніх виданнях і на тих, в котрих досліджувалася творчість Падури у XIX ст., базує свою статтю (яка вийшла друком весною 2010 р. на сторінках часопису "Rzeczpospolita") літературний критик Кшиштоф Маслонь⁴⁵. Уже в назві публікації він назвав Т.Падуру надзвичайно улесливо, за В.Полем, Гесіодом України.

На основі здійсненого аналізу представлених джерел можна стверджувати, що постать Томаша Падури з часу перших публікацій (від 1835 р.) до сьогодні залишається настільки відомою, наскільки й невідомою сторінкою польської та української історії літератури. Без сумніву, він викликає зацікавлення і польських, і українських науковців, залишаючись таємничим і недослідженим. Сподіваємося, що завдяки наступним публікаціям, а разом дисертаційному дослідженню авторки даної статті, розкриття сторінок життя та особливостей творчості цього поета стане можливим.

TOMASZ PADURA: KNOWN AND UNKNOWN

Louise KARABAN

*Franciszek Karpiński Institute of Regional Culture and Literary Studies
7/6, Tarhova Str., Siedlce, 08-110 (Poland)
Centrum of Scientific Studies
e-mail: luizko@tlen.pl*

The main problems associated with the study on the life and work of the Polish-Ukrainian romantic poet Tomasz Padura (1801–1871) are highlighted in the article. Much attention is paid to the popularity of the author in the Age of Romanticism, as his works were known to a wide range of readers even before their first release. It is stressed that Padura's texts caused great diversity of opinions among critics.

Key words: Tomasz Padura, Romanticism, Polish-Ukrainian poetic school, the Polish-Ukrainian literature and literary criticism.

⁴⁴ *Rolle Michał*. Echa Krzemienieckie // Ziemia. 1926. R.11. Nr.20. S. 305–308.

⁴⁵ Див.: *Masłoń Krzysztof*. Padura – Hezjod Ukrainy // [інтернет ресурс] <http://archiwum.rp.pl/artukul/938393.html> (до-ступ 13.01.2012).

ТОМАШ ПАДУРА: ИЗВЕСТНЫЙ И НЕИЗВЕСТНЫЙ**Луиза КАРАБАН**

*Институт региональной культуры и литературных исследований
им. Францишка Карпинского
ул. Таргова 7/6 Седльце, 08-110 (Польша)
e-mail: luizko@tlen.pl*

В статье освещаются основные проблемы, связанные с исследованием жизни и творчества польско-украинского романтического поэта Томаша Падуры (1801–1871). Значительное внимание уделено вопросу популярности этого автора в эпоху романтизма, поскольку его произведения были известны широкому кругу реципиентов еще к их первому изданию. Акцентируется на том, что тексты Т.Падуры вызывали противоположные оценки тогдашней критики.

Ключевые слова: Томаш Падура, романтизм, польско-украинская поэтическая школа, польско-украинская литература, литературная критика.

Стаття надійшла до редколегії 25.04.14
Прийнята до друку 07.05.14